

Geen koffietafelboek, maar een opvallende box. Drempelverlagend?

Een brug slaan tussen landschap en bewoners

Experiment met een nieuw type landschapsbiografie in Brummen

— Paul Opdam, Hennita Benjamins, Otto Koedijk (leden van het redactieteam voor de landschapsbiografie)

De nieuwe Omgevingswet vraagt een actieve rol van burgers in de ontwikkeling van hun landschap. Gemeenten zouden samen met inwoners en bedrijven een omgevingsvisie moeten gaan maken. Hoe kan een landschapsbiografie daarbij helpen? In Brummen hebben we geëxperimenteerd met een nieuw type landschapsbiografie dat op die ontwikkeling inspeelt.

> Landschapsbiografieën zijn vaak indrukwekkende boekwerken die op koffietafels liggen of in kasten staan. Ze besteden veel aandacht aan de historische ontwikkeling en de geografische en ecologische opbouw van een gebied, en zijn rijk voorzien van fraai kaartmateriaal. Maar welke invloed hebben deze landschapsbiografieën op de bewoners en bedrijven in het gebied? Op het symposium “Landschapsbiografie in de praktijk” (8 maart 2019) werd gesignaleerd dat landschapsbiografieën vaak weinig aandacht besteden aan toekomstige veranderingen en hoe bewoners daarmee om willen gaan. Het verslag van dit symposium in het januarinumnummer van het tijdschrift Landwerk uit 2019 citeerde als titel een conclusie van een van de aanwezigen: “De zwakte van de landschapsbiografie is de bruikbaarheid”. Het was

een oproep om nog eens goed na te denken over de effectiviteit van dit instrument in het proces naar de invoering van de Omgevingswet. De vernieuwde handreiking van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed uit 2020 geeft bewoners al een grotere rol dan voorheen. “Een gebiedsbiografie heeft als doel om de historie én het heden van gebieden en hun bewoners beter te begrijpen en dat begrip te benutten als inspiratiebron voor visie- en planvorming over toekomstige ontwikkelingen in de leefomgeving. Dat vraagt een laagdrempelige tekst en aansprekende beelden en zowel verhelderend als herkenbaar kaartmateriaal.”

Brummen-de Landschapsbiografie
Bij het ontwikkelen van een landschapsbio-

grafie voor de gemeente Brummen heeft het Landschapsnet Brummen een bijdrage aan deze uitdaging willen geven. Omdat hier niet de gemeente de initiatiefnemer is, maar een bewonerscollectief, wijkt de insteek af van die in de handreiking. Als Landschapsnet Brummen wilden wij een landschapsbiografie maken die niet alleen de kennis over het landschap bij de medebewoners vergroot, maar hen ook inspireert tot vragen als “wat vind ik eigenlijk van het landschap waar ik in woon?” en “welke belangen hebben we er als bewoners bij?”. We veronderstelden dat als bewoners zich meer gaan realiseren wat het landschap voor hen betekent, ze zich dan ook meer betrokken en verantwoordelijk gaan voelen. Ook wilden we door middel van inspirerende voorbeelden laten zien hoe belangrijk samenwerking is bij het ontwikkelen van een toekomstbestendig landschap. We veronderstelden dat de bereidheid om een actieve rol te spelen daardoor zou groeien. Onze vraag was dus: Hoe ziet een landschapsbiografie eruit die (veel) bewoners raakt, meer inzicht geeft in de fysieke leefomge-

ving, bijdraagt aan bewustwording over wat het landschap voor hen betekent, en motiveert om samen te werken aan een duurzame toekomst voor hun landschap?

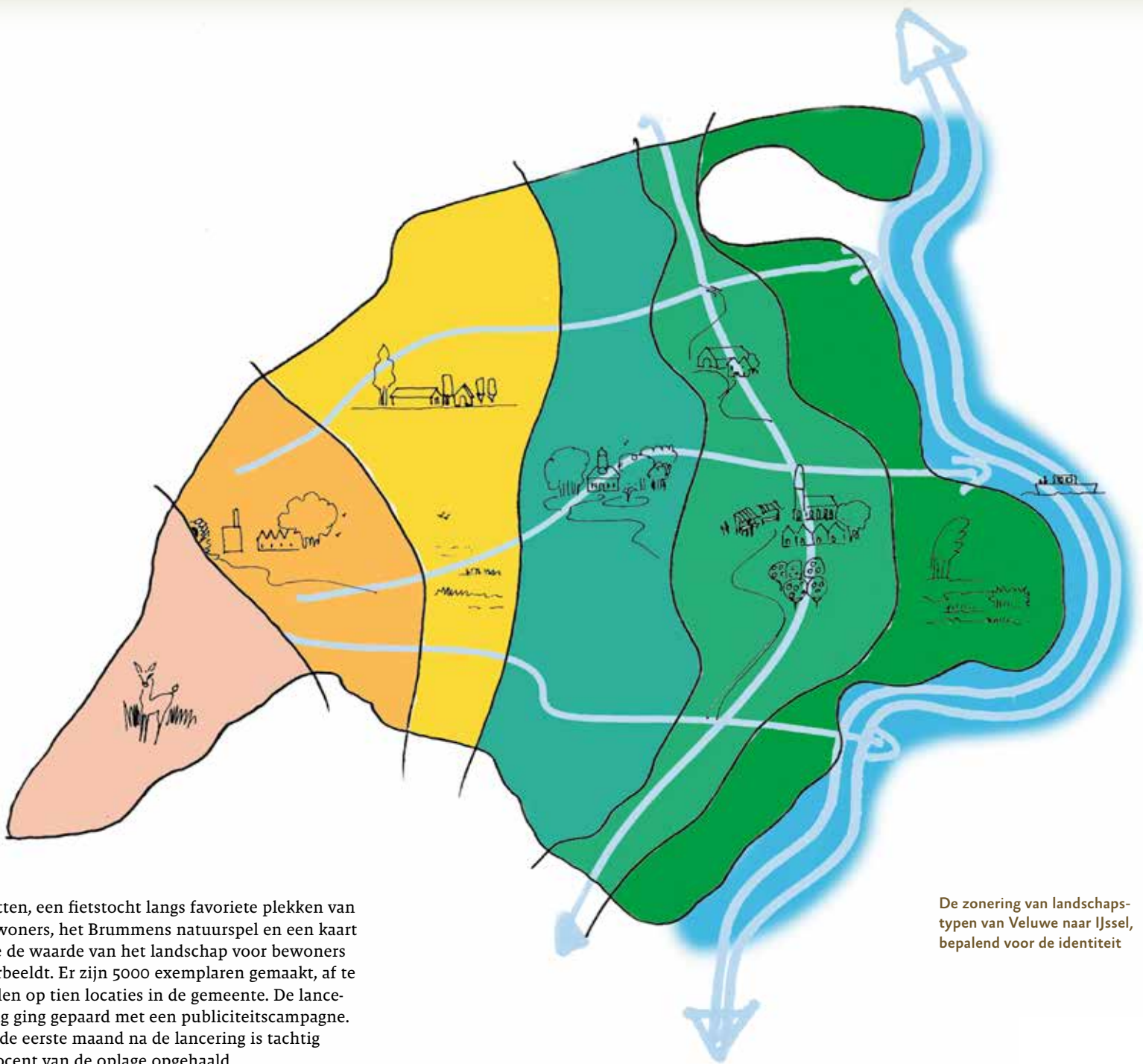
In dit artikel presenteren we “Brummen-de Landschapsbiografie” en onderbouwen we onze keuzes die tot dit resultaat hebben geleid. We zien het uitbrengen van deze landschapsbiografie als een experiment. In hoeverre we met deze vorm ook de beoogde verandering bij bewoners teweegbrengen, kunnen we pas na een paar jaar vaststellen. “Brummen-de Landschapsbiografie” hebben we gelanceerd op 9 april 2021. De biografie is een idee van het Landschapsnet Brummen, en is uitgevoerd door een redactieteam dat werd bijgestaan door tientallen inwoners.

De biografie bestaat uit een box met 11 losse onderdelen van uiteenlopende aard. Hij is opgebouwd rond 5 thema's (identiteit, gebruik, beleving, biodiversiteit, toekomst). Per thema zijn essays van lokale experts verbonden met persoonlijke verhalen van inwoners. In de box zitten ook rapportages van samenwerkingsprojecten en de-

“Brummen-de Landschapsbiografie” is bedacht en gemaakt door bewoners. Een deel van de inhoud is het product van samenwerkingen met de gemeente Brummen, bureau Happyland, de IJsselbiënnale, het waterschap Vallei en Veluwe, en Visit Brummen-Eerbeek. De kosten zijn beperkt door veel vrijwillige uren. Alleen voor deskundigheid en diensten die de bewoners zelf niet konden leveren (druk, vormgeving, interviews en logistiek) was een budget nodig. Dat budget kwam er dankzij de provincie Gelderland, de gemeente Brummen, het waterschap Vallei en Veluwe, het Prins Bernhard Cultuurfonds, en lokale organisaties, bedrijven en instellingen.

“Brummen-de Landschapsbiografie”

schets Mariëtte Claringboud

batten, een fietstocht langs favoriete plekken van inwoners, het Brummens natuurspel en een kaart die de waarde van het landschap voor bewoners verbeeldt. Er zijn 5000 exemplaren gemaakt, af te halen op tien locaties in de gemeente. De lancering ging gepaard met een publiciteitscampagne. In de eerste maand na de lancering is tachtig procent van de oplage opgehaald.

Uitgangspunten en ontwerp

Het doel van onze landschapsbiografie is om de kennis, bewustwording en betrokkenheid bij zoveel mogelijk inwoners van de gemeente Brummen te vergroten. Om dat doel te bereiken hanteren we drie uitgangspunten. Het eerste is dat we zoveel mogelijk inwoners met de landschapsbiografie kennis willen laten maken en dat ze er iets van hun gading in vinden. Dit betekende voor ons een hoge oplage, een uitnodigende vorm en een inhoud die niet alleen mensen aanspreekt die graag lezen, maar ook mensen die sterk beeldend zijn ingesteld of graag iets actiefs doen. Deze overwegingen hebben geleid tot een box met een gevarieerde inhoud die uitnodigt tot grasduinen. Bovenin hebben we vijf thematische cahiers. Daaronder liggen een cahier plus twee brochures over samenwerking, en tenslotte, als meer speelse kennisdragers,

een kaart, een spel en een fietsroute. Je kan er in lezen, in kijken en je kan er wat mee doen. Deze box is als cadeau aangeboden aan de inwoners van de gemeente Brummen, in een oplage van 5000 exemplaren (ruim de helft van het aantal huishoudens). Het tweede uitgangspunt is dat de informatie over het landschap betekenis krijgt voor zoveel mogelijk bewoners. We geven daarom de informatie over het landschap een zekere urgentie door deze te verbinden met grote veranderingen die eraan komen. En ook door de informatie te verbinden met persoonlijke verhalen, zodat lezers worden gestimuleerd de informatie naar hun eigen situatie te vertalen. Daarom bestaat elke thematische cahier uit een essay, met vijftig procent beeld, en vijf op interviews gebaseerde persoonlijke verhalen die het thema vanuit verschillende standpunten belichten. Zo worden feiten en

De zonering van landschapstypen van Veluwe naar IJssel, bepalend voor de identiteit

meningen gescheiden. Een van deze cahiers kijkt vooruit aan de hand van drie urgente thema's die iedereen aangaan: aanpassing aan klimaatverandering, omslag naar duurzame landbouw en transitie naar zon- en windenergie. Ook in de meer speelse documenten leggen we de verbinding met de persoonlijke beleving. Zo gaat de fietsroute langs favoriete plekken van bewoners. Het derde uitgangspunt is dat de landschapsbiografie laat zien hoe bewoners samen verantwoordelijkheid kunnen nemen. De nadruk ligt daarbij op samenwerking. Ten eerste omdat in het landschap vele belangen en visies elkaar ontmoeten. Ten tweede omdat het functioneren van het landschap als ecologisch systeem vraagt om ruimtelijke afstemming van maatregelen. We laten zien hoe bewoners met elkaar nadenken over de toekomst, hoe ze meebesturen in het vorm geven aan verandering, maar ook hoe ze samen

het landschap aanpassen om een gedeeld doel te realiseren. De boodschap is om het landschap niet aan de overheid of het bedrijfsleven over te laten maar om zelf in actie te komen!

Resultaat

De lokale papierindustrie heeft de box gemaakt. Wanneer je de box opent, kom je eerst bij de vijf thematische cahiers, elk 32 pagina's, half essay, half persoonlijke verhalen op basis van interviews. In een essay wordt de identiteit van het Brummense landschap verklaard uit de historische wisselwerking tussen natuur en mens, waarin water (kwelwater en de IJssel) de hoofdrol vervult. Het belangrijkste kenmerk dat de identiteit bepaalt, is de zonering in zes evenwijdige zones op de overgang van Veluwe naar IJssel. Van hoog naar laag zijn dit de Veluwe, de Veluweflank, de ontginningszone, de landgoederenzone, de oeverwal en de uiterwaarden. Die zonering vind je ook terug in de cahiers over het historische en actuele gebruik en over de variatie in biodiversiteit. In het cahier over beleving staat hoe beleving werkt, hoe die veranderde door de eeuwen heen, en hoe dat de voorkeuren van de huidige bewoners verklaart. In het cahier 'toekomst' gaat het vooral over de aanpassing van het landschap aan klimaatverandering, de transitie naar niet-fossiele energie en de ontwikkeling naar een duurzamere landbouw. Steeds verrijken de persoonlijke verhalen de feitelijke informatie uit het essay met kennis van individuele bewoners en met hun ervaringen en gevoelens.

Bij verder grasduinen in de box stuit je op het Brummens natuurspel. Vier spelers kruipen als het ware in de huid van vier diersoorten, en 'ervaren' hoe het Brummense landschap de bewegingen van die verschillende dieren positief of negatief beïnvloedt. Deelnemers leren zo hoe het voortbestaan van diersoorten in een landschap samenhangt met de landschappelijke opbouw.

Dit spel wordt ook op basisscholen gespeeld. Een kaart voor aan de muur geeft citaten van bewoners uit Brummen die samen op zoek gingen naar wat hun landschap voor hen betekent. Met een fietsroute kun je dat ook zelf gaan ervaren, want de route voert langs favoriete plekken van bewoners.

Onder in de box komen we bij de concrete actie. Hier vind je het zesde cahier dat debatavonden en een lopend project samenvat. Honderd bewoners bogen zich eind 2019 tijdens het jaarlijkse landschapsgesprek over de vraag hoe om te gaan met windmolens en zonneparken. Een jaar later ging het over de rol die bewoners kunnen spelen in het opzetten van een lokaal voedselnetwerk. Van beide bijeenkomsten is een rapportage opgenomen. Ook is er een rapportage van een project waarin bewoners, boeren en overheden samen het landschap verbeteren voor de patrijs. Tientallen mensen werken aan bloemrijke randen en andere fysieke maatregelen, die niet alleen goed zijn voor de patrijs, maar ook voor de biodiversiteit in het landelijk gebied. Dan zijn er nog twee brochures over gebiedsprocessen waarin overheden het voortouw hebben, maar intensief samenwerken met bewoners, bedrijven en instellingen. De brochure WaardeVOL Brummen gaat over het aanpassen van een deel van Brummen aan klimaatverandering. Een andere brochure gaat over het opzetten van lokale voedselnetwerken, waarin lokale boeren leveren aan lokale afnemers, zoals zorginstellingen en een bakkerij.

Omdat het landschap ook van u is

Voor het ontwerp van 'Brummen-de Landschapsbiografie' zijn we gaan denken vanuit de gebruikswaarde voor bewoners. Daarom is deze biografie geheel door bewoners gemaakt, is de diversiteit van de informatie afgestemd op de diversiteit van de doelgroep en is de biografie als cadeau aan de

inwoners aangeboden (onder het motto: "omdat het landschap ook van u is"). Wij wilden geen gedetailleerde cultuurhistorische en geografische beschrijving van het landschap maken. Evenmin hebben we op de stoel van de gemeente willen plaatsnemen om alvast het onderzoeksdeel van de omgevingsvisie uit te voeren. Wij wilden dat bewoners en ondernemers meer kennis over hun landschap zouden krijgen, zich meer bewust zouden worden van wat landschap voor hen betekent, en dat dit zou leiden tot een sterkere motivatie om in actie te komen. Daarbij krijgt het belang van samenwerking veel nadruk. In de strategie van het Landschapsnetwerk Brummen is het bereiken van dit doel essentieel. Want wij denken dat het creëren van een toekomstbestendig landschap alleen kans van slagen heeft als de bewoners en bedrijven zich daar samen voor gaan inzetten, en in de samenwerking met de gemeente daardoor een krachtiger rol kunnen nemen. Het uitbrengen van een landschapsbiografie met deze afwijkende vorm is het begin van een experiment. Uiteraard kunnen we op dit moment niet beoordelen of we met deze vorm de doelen gaan bereiken. De komende jaren gaan we gebruiken om van het experiment te leren. Zo zal het Brummense Landschapsgesprek 2021 gewijd zijn aan wat de landschapsbiografie heeft veranderd in het denken van bewoners en hoe de vorm daarbij een rol heeft gespeeld. En we zijn met de gemeente in gesprek over hoe de landschapsbiografie voor de omgevingsvisie kan worden gebruikt.<

paulopdam@icloud.com

Brummen-de landschapsbiografie is beperkt beschikbaar voor belangstellenden van buiten de gemeente Brummen. Meer info hierover staat op www.landschapsnetwerkbrummen.nl

foto Hans van den Bos, Boesveld